

СТРЕЛКОВСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНОГЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасне українське суспільство, починаючи зі становлення України в якості окремої держави і до сьогодні, характеризується як перехідне. Такі чинники, як дестабілізація економіки, спад виробництва, зниження життєвого рівня, крах старих ідеалів та цінностей призвели до стирання існуючих раніше поміж соціальними групами меж та становлення нових видів міжгрупової інтеграції за формами власності, доходами, включенням у владні структури тощо. Окремо слід зазначити події, які відбулися останніми роками в Україні, починаючи з анексії Криму, війни на Донбасі та закінчуючи несистемним реформуванням більшості соціально значущих інституцій. Зазначені процеси істотно відбилися на соціальному самопочутті переважної більшості громадян, що призвело до маргіналізації значної частини суспільства. Враховуючи вищезазначені фактори, на даний момент можна прогнозувати лише посилення цієї тенденції.

Поширеність маргіналізаційних процесів в сучасному українському суспільстві зумовлює потребу вивчення їх криміногенного потенціалу, оскільки такі істотні зміни в соціальній структурі позначаються на стані злочинності та тенденціях її розвитку. Зокрема, на даному етапі вже можна говорити про існування окремого виду злочинності – маргінальної злочинності або злочинності маргіналів – як структурної частини усієї злочинності, яка являє собою певну систему злочинів, вчинюваних особами, що характеризуються маргінальним станом (як периферійним, так і пограничним).

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що досить поширений в соціології підхід до розуміння маргінальності лише як наслідку спадної соціальної мобільності частіше за все використовується й кримінологами. На мою думку, це істотно збіднює можливості застосування концепції маргінальності у кримінології, оскільки в такому разі із поля зору кримінологів автоматично випадають цілі групи населення, що не є представниками “соціального дна”, проте перебувають у маргінальному стані в сучасному суспільстві. В контексті даної публікації під маргіналізацією пропонується розуміти процес зміни соціального статусу особи та/або його самоідентифікації, що супроводжується розривом економічних, культурних та інших соціально-корисних зв’язків, у результаті чого така особа об’єктивно чи суб’єктивно витискується із соціальної групи, до складу якої вона входила раніше. Слід зазначити, що кількість таких осіб за минулі роки значно розширилась.

З огляду на вищезазначене слід окремо розглянути особливості маргіналізаційних процесів в Україні в останні роки та їх можливі кримі-

ногенні наслідки. Як вже було сказано вище, досить часто дослідники, у тому числі й кримінологи, концентрують свою увагу лише на представниках периферійної маргінальності, до яких відносяться безпритульні, наркомани, алкоголіки та інші представники «соціального дна». На мій погляд, слід змістити фокус уваги на такі маргінальні групи як мігранти, колишні військовослужбовці, колишні співробітники правоохоронних органів, особи, що повернулися з зони проведення бойових дій, колишні держслужбовці, колишні спортсмени тощо. Ці соціальні групи в літературі визначаються терміном «нові маргінали».

В останні роки в українському суспільстві кількість нових маргіналів в Україні зросла. Зокрема, у зв'язку з анексією Криму, проведенням АТО (зараз – операція Об'єднаних сил – ООС) в країні з'явилась велика група осіб – вимушених переселенців, значна кількість представників якої частково або повністю може характеризуватися як маргінальна. Це обумовлено одразу декількома факторами. По-перше, враховуючи вимушену зміну постійного місця проживання, велика кількість вказаних осіб не мала змоги вивезти належні їм матеріальні цінності, продати своє житло на захоплених територіях, що вплинуло на їх матеріальний стан та можливість забезпечити собі той матеріальний рівень життя, до якого вони звикли. По-друге, нажаль, інколи такі особи стикалися також із ворожим ставленням до них з боку місцевого населення, що ускладнювало їх асиміляцію на новому місці проживання. Так, наприклад, у 2014 році в м. Одеса було дуже складно зняти в оренду житло особам, які мали реєстрацію в Донецькій або Луганській областях. Свою відмову орендодавці пояснювали небажанням мати проблеми, оскільки на той час зустрічались випадки, коли вихідці з Донбасу не оплачували оренду за житло, залишаючись жити при цьому у ньому і відмовляючись його звільнити. Слід зазначити, що випадки такої поведінки переселенців були поодинокі, однак це суттєво впливало на «імідж» представників цієї групи серед місцевого населення, налаштувавши останніх проти них. Існують також питання реалізації виборчих та інших соціальних прав. На цьому прикладі можна простежити як саме відбувалася стигматизація даної категорії осіб, що у ряді випадків могло призвести до їх маргіналізації.

Інша група «нових» маргіналів, що з'явилась лише в останні роки в Україні, це особи з посттравматичним синдромом, що брали участь в АТО (ООС). Маргінальний стан осіб, що брали участь у бойових діях, обумовлено проблемами їх адаптації до мирного життя. Цьому перешкоджає наявність у таких осіб ознак посттравматичного стресового синдрому, які значно ускладнюють процес налагодження соціально-корисних зв'язків з оточуючими. Ми вже маємо данні щодо проблем адаптації осіб, які брали участь у воєнних діях в Афганістані, Чечні, Придністров'ї та подальшого їх залучення до злочинної діяльності. Нами було проведено дослідження щодо участі вказаної категорії осіб в організованій злочинній діяльності. Так, опитування у Менській виправної колонії № 91 засуджених колишніх співробітників правоохоронних органів та працюючих співробітників правоохоронних органів Одеської області (експертна група), дозволило встановити, що найчастіше брали

участь у злочинній діяльності особи, що мали досвід участі у військових діях в Афганістані (79,1% та 75% відповідей відповідно). На другому місці по розповсюдженості – учасники боїв у Чечні та Придністров'ї (52,2% та 50% відповідей). Аналіз матеріалів судової практики, а також публікацій у ЗМІ дозволив дійти висновку, що колишні військовослужбовці частіше за все ставали учасниками ОЗГ загальнокримінальної корисливої спрямованості, які спеціалізувались на вбивствах на замовлення, вимаганні, викраденні людей з метою отримання викупу, а також залякуванні конкурентів, отриманні необхідної інформації від певного кола осіб або для примушуванні вчинити дії, в яких зацікавлене керівництво таких ОЗГ тощо [2, с. 78-92]. Враховуючи попередній досвід радянського та пострадянського періоду та відсутність реальної підтримки з боку держави осіб, що приймали участь в АТО (ООС), з великою ймовірністю можна прогнозувати, що вказана група осіб буде мати проблеми в адаптації до мирного життя і окремі її представники можуть поповнити лави кримінального світу.

В контексті теми даного дослідження окремо слід зазначити реформу правоохоронної системи України як джерело появи ще однієї групи «нових» маргіналів. Так, наприклад, за результатами реформи міліції та створення поліції вивільнилась значна кількість осіб. Досить схожа ситуація складається зараз і зі співробітниками органів прокуратури. Вказані особи потрапляють до «груп ризику» щодо ймовірної їх криміналізації, оскільки у разі неможливості успішної адаптації до нових умов життя, завдяки своїм спеціальним знанням та навичкам, вони можуть бути залучені представниками злочинного середовища до кримінальної діяльності, у тому числі організованої.

Аналізуючи криміногенний потенціал маргіналізації українського суспільства в сучасних умовах, слід зазначити проблему безробіття в Україні. Так, якщо останні роки спостерігалось зниження рівня безробіття до 9,1% у 2018 р. і до 8,6% у 2019 р. [3], то лише за час карантину у зв'язку із коронавірусною інфекцією Covid-19 з 17 березня 2020 р. кількість зареєстрованих в органах Державної служби зайнятості зросла на 27%. Офіційних безробітних налічується вже 401 тисяча осіб, неофіційних – до 3 млн осіб. НБУ прогнозує, що рівень безробіття цього року буде вимірюватися двозначними «відсотками», чого в Україні не було з 2002 року [1]. Досить ймовірно, що частина малого бізнесу не витримає навантаження та вже не зможе відновити свою роботу після скасування карантину. Це в свою чергу призведе не лише до вивільнення працівників, зайнятих у цьому секторі, а й перехід власників малого бізнесу до категорії найманих робітників, що тягне за собою зміну свого соціального статусу, самопочуття та можливість маргіналізації вказаної частини населення.

Необхідно зазначити, що кожен з вищезазначених напрямків процесу маргіналізації українського суспільства в сучасних умовах потребує окремого глибокого вивчення як соціологами, так і кримінологами. На даний момент, підсумовуючи все вищесказане, вбачається можливим означити основні напрямки подальшого кримінологічного дослідження криміногенного потенціалу маргіналізації українського суспі-

льства в сучасних умовах: 1) аналіз процесів маргіналізації в контексті детермінації злочинності; 2) вивчення поняття «маргінальна злочинність» та її сучасного стану; 3) дослідження криміналізації окремих маргінальних груп суспільства, як соціальної бази злочинності в цілому, а також її окремих видів; 4) віктимологічний аспект проблеми маргіналізації населення; 5) впровадження заходів по зниженню процесів маргіналізації в контексті протидії злочинності.

Список використаної літератури:

1. Нечипоренко М. Безробіття в Україні наростає – як упоратися з тим державі [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 21.04.2020 – Режим доступу до ресурсу <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3008987-bezrobitta-v-ukraini-narostae-ak-uporatisa-z-tim-derzavi.html>
2. Стрелковська Ю.А. Маргінальні групи в структурі організованої злочинності: кримінологічне дослідження : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю.А. Стрелковська. – О., 2008. – 249 с.
3. Уровень безработицы в Украине [Електронний ресурс] // Минфин – 25.03.2020. – Режим доступу до ресурсу : <https://index.minfin.com.ua/labour/unemploy/>

Ключові слова: маргінал, маргінальність, маргіналізація, маргінальні злочинність, детермінація злочинності.

Ключевые слова: маргинал, маргинальность, маргинализация, маргинальная преступность, детерминация преступности.

Key words: marginal, marginality, marginalization, marginal crime, crime determination.

ЧЕРНИШОВ ГЕОРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ № 361-ІХ ТА № 1702-VII У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ НА ВТОРИННУ ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Одним з найбільш небезпечних проявів вторинної злочинної діяльності є відмивання «брудних» коштів. В умовах непростої криміногенної обстановки в країні, яка супроводжується сталими процесами тінізації та криміналізації економічних відносин, фінансовий моніторинг залишається основним правовим механізмом протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

6 грудня 2019 року було прийнято новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсю-